

**ЦЕНТРАЛЬНІЙ НАУКОВІЙ БІБЛІОТЕЦІ
ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА – 215 РОКІВ**

DOI: <http://doi.org/10.15407/bv2020.03.003>

УДК 021.4:027.7:378.4(477.54-25)

Ірина Журавльова,

директор, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4891-3269>

Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
e-mail: i.k.zhuravlova@karazin.ua

Інформаційний простір у сучасній університетській бібліотеці

У статті йдеться про творення сучасного креативного простору Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Представлено погляд читачів на організацію бібліотечного хабу з доступом до Інтернет-середовища. Аналізуються результати опитування, проведеного Центром соціально-гуманітарних досліджень університету серед студентства, викладачів стосовно їхніх поглядів на розвиток бібліотеки в цифрову епоху.

К л ю ч о в і с л о в а: бібліотека «як третє місце», мейкерспейси, соціальна комунікація, соціальні мережі в бібліотеці, Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

В інтерв'ю газеті «Харківський університет» у лютому 2020 р. О. С. Бакай, видатний фізик-теоретик, професор, академік НАН України, лауреат Державної премії України, Почесний доктор Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна у відповідь на питання, чим сьогоднішні студенти відрізняються від вчорашніх, зауважив, що це люди абсолютно різних епох. «Головна відмінність – це інформаційне поле. Сьогодні засоби комунікації просто не співставні з тими, які були за часів мого студентства. Тоді основним джерелом інформації були викладачі і бібліотека, зараз – Інтернет. Хоча в ЦНБ є чимало цікавих та унікальних речей. Нові технології змінюють ставлення студентів до навчання. З їх допомогою реферат можна підготувати за півтори години або просто скачати. І це погано. Діти абсолютно не захищені від гаджетів. Все ж таки інколи для того, щоб підключити мізки, треба відключити телефон» [17].

В епоху цифровізації Центральна наукова бібліотека ХНУ імені В. Н. Каразіна докладає максимум зусиль до створення у своїх стінах локацій, оснащених усіма необхідними інноваційними засобами отримання верифікованої інформації, репрезентованої на різноманітних носіях, надання необмеженого доступу до освітніх та наукових мережевих сервісів.

Мета статті – обґрунтувати необхідність створення креативного простору сучасної університетської бібліотеки у всіх його аспектах: фізичному, часовому, організаційному, віртуальному, комунікаційному, а також узагальнити результати проведених опитувань: погляди студентів, викладачів на інтелектуальний простір сучасної бібліотеки, на створення в її стінах комфортного інформаційного середовища.

Аналіз досліджень та публікацій. Темі організації сучасного бібліотечного простору як реального, так і віртуального, в останні роки приділяється досить велика увага. Ук-

раїнські фахівці активно досліджують процеси трансформації бібліотек від місць для зберігання книг до простору, де люди активно спілкуються, взаємодіють, творять (А. Боришкевич, О. Мар'їна, Н. Тарасенко, А. Ярошик), як бібліотеки позиціонують себе в соціальних мережах, як використовують соціальні мережі для обслуговування своїх користувачів (Т. Гранчак, Т. Жалко, Н. Ляшук, В. Медведєва, І. Соболева, В. Струнгар). Вплив перепрофілювання бібліотечного простору на організацію ресурсів, колекцій, сервісів, на створення «мейкерспейсів» – фізичного простору, де людина, використовуючи цифрові технології або інше сучасне обладнання, працює над творчим проєктом, є предметом дослідження низки зарубіжних вчених, зокрема А. Л. Хедже, Т. Бушер, А. Луїс, А. Дієнн, Д. Еріка та ін.

Не втрачає своєї актуальності гасло «Бібліотека як третє місце», якому присвячено багато статей як закордонних, так і українських фахівців, проводяться наукові конференції, семінари, круглі столи. Чи будуть потрібні книги у сучасному суспільстві, яка бібліотека сьогодні потрібна читачеві, як організувати комфортний простір, чи дійсно бібліотека може стати «третім місцем» для своїх користувачів? У цих роздумах бібліотекознавці найчастіше спираються на соціологічну концепцію Рея Ольденбурга, за якою людське життя розглядається на трьох рівнях соціального функціонування: дім (перше місце), робота (друге місце), місце відпочинку (у т. ч. відпочинку з друзями) (третє місце) [23].

Результати дослідження. Сучасна бібліотека, дійсно, претендує стати «третім місцем» у житті людини. Саме у такому підході багато хто з дослідників вбачає потенціал подальших перетворень, креативного розвитку бібліотечної галузі. Але ж сьогодні Інтернет також претендує посісти це «третє» місце у житті людей, адже надає великі можливості віртуального спілкування. Стрімкий розвиток

соціальних мереж, поява і поширення інтернет-спільнот особливо приваблює молодь, яка проводить дуже багато часу у віртуальному світі. У звіті «Цифрові технології 2020» зазначається, що станом на початок 2020 р. Інтернетом користувалося на 7 % більше користувачів (298 мільйонів) порівняно з січнем 2019-го [21]. Уможливлення компіляції при написанні наукових робіт студентами, скачування рефератів, на жаль, також сприяє популярності Інтернету і створює ілюзію швидкого навчання. Чи існує конфлікт між Інтернетом і бібліотекою? З якими ризиками стикається остання і що їй робити у ситуації, що склалася? Як діяти фахівцям, щоб академічна бібліотека стала місцем головного вибору для студентів, науковців, а питання «Як пройти в бібліотеку?» залишалось актуальним. Означена проблематика доволі складна. «Якби ми точно знали, в чому полягає привабливість бібліотек сьогодні, – зауважив директор бібліотеки Альбертина Лейпцизького університету, професор Ульрих Йоганес Шнайдер, – то погляд у майбутнє дався би нам легко» [20].

Наприкінці 2018 р. вченою радою Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна було затверджено Стратегію розвитку Центральної наукової бібліотеки. Вона розроблена в контексті Стратегії розвитку вишу на 2019–2025 рр.¹ і спрямована на досягнення визначених пріоритетів. Проєкт, повна назва якого «Сучасна університетська бібліотека – бібліотек@4D: дослідження, доступність, досконалість, дружність», всебічно охоплює діяльність бібліотеки у координатах реалій сьогодення.

Стратегія визначає візію, місію та цінності бібліотеки, а також цілі та ініціативи, необхідні для їх досягнення. У документі зазначено, що розвиток креативного простору бібліотеки – це основний тренд, оскільки саме бібліотека у XXI ст. стає інтерактивним місцем спілкування користувачів між собою, з бібліотекарями, викладачами, вченими, культурними і політичними діячами. Соціокультурна пропозиція бібліотеки орієнтована на події, які дають змогу читачеві спілкуватися через дискусійні круглі столи, клуби, семінари, зустрічі з відомими особистостями.

Наша бібліотека сьогодні – це сучасний інтелектуально-інформаційний центр університету, де відбувається зміна парадигми обслуговування користувачів шляхом модернізації бібліотечного простору: створення відкритих зон для наукових досліджень, отримання освіти, набуття навичок творчої праці та соціальної взаємодії. Створюється зона комфорту в усіх бібліотечних корпусах, розширюється інформаційний простір університету через надання студентам, викладачам можливості використання світових електронних ресурсів.

Саме автоматизація бібліотечних процесів, дигіталізація ресурсів якісно удосконалюють традиційний сервіс бібліотеки, створюють можливості для якісно нового інформаційного простору, який відкритий не лише для регіональних користувачів, а й для світового користувача з будь-якої країни і часового поясу. Тут ми повністю солідаризуємося з думкою директора департаменту бібліотек,

інформації та документації Консорціуму університетських служб Каталонії (CSUC) Льїєюсом Англодою: «... університетські бібліотеки швидко зрозуміли те, щоб бути корисними для своєї установи, треба трансформувати методику роботи. Вони почали перетворювати свій фізичний простір, реорганізувати роботу відділів, які відповідають за наукову комунікацію, стали активніше допомагати дослідникам. Бібліотеки стрімко впроваджують відкритий доступ, відкривають інституційні репозитарії, допомагають науковцям, щоб їхні праці (публікації) були більш помітними в Інтернеті» [21].

ЦНБ Каразінського університету вже багато років працює над тим, аби трансформуватися з місця збереження фондів в інноваційний креативний та комфортний простір для студентів, викладачів, науковців, взагалі для всіх своїх користувачів. Завдяки впровадженню сучасної АІБС (програмане забезпечення Absoteque Unicode, розробка французької компанії Relais Informatique International) ми одні з перших в Україні ще у 1991 р. розпочали створення електронного каталогу, змінили форму обслуговування: сервери бібліотеки нині працюють у режимі 24/7, забезпечуючи можливість роботи користувачів не тільки з електронним каталогом та замовленням, але й з електронними архівами цілодобово.

У 2008 р. бібліотека долучилася до проєкту ELibUkr – «Електронна бібліотека України: створення Центрів знань в університетах України», ініціатором якого є Києво-Могилянська Фондація Америки. Цей проєкт об'єднує книгозбірні вищих навчальних закладів, національні бібліотеки та інші організації. Засновниками проєкту виступили: Національний університет «Києво-Могилянська академія», Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича і Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Підтримуючи Open Access, ЦНБ створила та супроводжує електронний архів праць учених університету eKhNUAIR, а у 2011 р. власними силами сформувала електронний архів рідкісних видань та рукописів для науки і освіти eScriptorium. У 2018 р., за підтримки Українського культурного фонду, у партнерстві з ТОВ «Цифрова країна», було створено «Електронний архів періодичних видань Karazin.Back2News». Бібліотека бере участь у міжнародних проєктах Всесвітньої цифрової бібліотеки та Європани, відкриваючи свої фонди світу. ЦНБ першою серед університетських книгозбірень України відкрила доступ до фондів у читальних залах і на абонементях.

Наша бібліотека активно співпрацює з міжнародними організаціями, посольствами різних країн. У 1996 р., за сприяння Міжнародної Ради з наукових досліджень (IREX, США), в ЦНБ запрацював Центр Інтернет. При підтримці Посольства США в Україні у 2003 р. перших відвідувачів прийняв Центр «Вікно в Америку», який і нині користується великим попитом серед користувачів. За ініціативи фонду Анастасіоса Левентіса було відкрито зал грецької літератури, а згодом, за підтримки Посольства Болгарії в Україні – Кирило-Мефодіївський Центр з лінгафонним кабінетом. Простори читальних залів та центрів з відкритим доступом до інформаційних ресурсів створюють відвідувачам комфортні умови для навчання, науково-дослідницької роботи.

¹ Стратегія розвитку університету на 2019–2025 роки. URL: <https://www.univer.kharkov.ua/ua/general/strategiya-rozvytku-universitetu>

Ще зовсім недавно, у 2004 р., для означення нової ролі академічного бібліотекаря, який поєднує традиційну роботу з ІТ, фахівці почали використовувати термін «blended librarian» [6]. Проте цифрові технології дуже стрімко змінюють якість нашого життя. І вже сьогодні ми послуговуємося новим терміном – цифровий бібліотекар (digital librarian). Такий працівник у нашій установі «...координує електронний інформаційний пошук, володіє навичками контент-менеджменту та медіаменеджменту» [14, с. 20]. Цілком слушним є зауваження академіка В. А. Вергунова: «темпи інформатизації стають все швидшими і сьогодні бібліотеки опинилися в епіцентрі історично сформованого конфлікту між Гутенбергом та Інтернетом, між культурою традиційною, гуманітарною і культурою, що розробляють в Інтернеті, а сам Інтернет змінює уклад традиційного бібліотечного життя» [5].

Центральна наукова бібліотека прагне оперативного реагувати на запити своїх користувачів, тому регулярно проводить різні опитування. Наприклад, анкетування 2010–2014 рр. показали, що 12 % читачів приходять до нашої бібліотеки щодня, 42 – щотижня. Вони шукають не тільки необхідну інформацію в традиційному вигляді або в Інтернеті, але й щось нове, цікаве для себе. 36 % користувачів заявили, що приходили б частіше, якби у бібліотеці були місця для індивідуальної роботи. Більшість опитаних (71 %) користуються бібліотекою з навчальною метою, 44 % – з науково-дослідницькою. Виходячи з отриманої інформації, ми розуміємо, що читачеві сьогодні потрібні як окремі комфортні місця, так і можливість поспілкуватися у групі. І наше завдання – створити йому максимально зручні умови [1; 7].

В останні декілька років студентам-першокурсникам під час запису до бібліотеки на початку вересня пропонується заповнити анкету. Інформація від студентів, які вперше переступили поріг академічної бібліотеки, надзвичайно цінна для нас. Анкетування, проведене у вересні 2019 р. серед 300 студентів університету, показало, що бібліотека привертає їхню увагу атмосферою доступності і відкритості – 59 % відповідей. 48 % респондентів відзначили, що для них є важливим користування безкоштовним Інтернетом, Wi-Fi, а 52 % бажають брати участь у дискусіях, конференціях, круглих столах, літературних вечорах, зустрічатися з цікавими особистостями. Значна частка опитаних (77 %) висловила жаль, що сучасна молодь мало читає, але 23 % з них не вважають це проблемою. 25 % чесно визнали, що мало читають художню літературу, 59 % – інколи читають, 15 % – не читають зовсім.

На питання «Що необхідно зробити у бібліотеці, щоб читачі з задоволенням йшли до неї?» відповіді респондентів розподілилися таким чином: 57 % вважають, що потрібно постійно оновлювати бібліотечні фонди, 48 % – мати доступ до світових електронних ресурсів, 29 % бажають переглядати кінофільми у бібліотеці, а 20 % першокурсників хочуть мати можливість пограти у настільні ігри. Серед пропозицій також пролунало: необхідно мати можливість користуватися бібліотечними планшетами, ноутбуками, а також потрібно, щоб у бібліотеці завжди панувала «приємна, тепла атмосфера,

як вдома» і щоб була можливість придбати каву, чай, тістечка!

В останні роки нашим опитуванням були охоплені і першокурсники інших університетів Харкова. Зауважимо, що у відсотковому відношенні це ніяк не змінило відповіді респондентів. А на питання «Чи потрібна бібліотека у майбутньому?» студенти майже одноставно відповідають «Так» – 94 % у 2018-му і 97 % у 2019 р.

Восени 2019 р. Центром соціально-гуманітарних досліджень Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна було проведено онлайн-опитування за допомогою платформи LimeSurvey серед викладачів нашого вишу. В опитуванні взяли участь 1039 чоловік. Середній вік опитаних – 45 років. Серед багатьох питань, на які треба було відповісти респондентам, пропонувалося також оцінити рівень знайомства з роботою університетських підрозділів і служб. 92 % опитаних відповіли, що вони найбільше знайомі з роботою Центральної наукової бібліотеки, 87 % – відзначили, що «повністю задоволені, скоріше задоволені» роботою бібліотеки. За результатами рейтингу відповідей на це питання бібліотека посіла перше місце серед підрозділів університету і отримала найвищу оцінку за п'ятибальною шкалою [15].

У згаданому опитуванні мова йшла також про популярність соціальних мереж. Результати дослідження показали: найпопулярнішою соціальною мережею серед студентів-каразінців на сьогодні є Instagram – 88 %, у той час як викладачі частіше використовують Facebook – 69 %. Серед комунікаторів студенти майже одноставно обирають Telegram – 98 %, а викладачі частіше послуговуються Viber – 83 %. На підставі отриманих даних можна зробити висновок: виникає комунікаційний дисонанс – викладачі, зазвичай, не зустрічаються зі студентами на майданчиках соціальних мереж і не знають, що цікавить або хвилює молодь, вони не розуміють її сленг, інтернет-меми тощо. Це, безумовно, породжує певні складнощі при спілкуванні викладачів зі студентами [15]. «Людство у своєму розвитку, – наголошує Т. М. Беркій, – наблизилось до того, що Інтернет став основним генератором світових макротенденцій. Він сприяє трансформації ціннісних орієнтирів людства та його соціальних структур... Поява Інтернету радикально змінила форми, зміст, механізми, функції соціальних комунікацій. З розвитком Інтернету, з'явилася можливість використовувати всі його досягнення в різних його проявах. Одним з таких проявів стали соціальні мережі, які набули на сьогодні статусу невід'ємного атрибуту нашого життя» [3].

Дослідження, проведене бібліотекою, показало, що 100 % сучасних першокурсників користуються соціальними мережами, а щоденно звертаються до них 88 % опитаних. Збувається прогноз бібліотекаря-координатора інноваційних технологій Університету Чемпена (США) Ендрю Берхардта: «...Соціальні мережі стануть невід'ємною частиною бібліотек. Я вважаю це партнерство настільки природним, що мене зовсім не здивує, якщо соціальні мережі, врешті-решт, стануть основним способом зв'язку між представниками громади та інформацією, до якої ми надаємо доступ» [13].

Цифрові технології, які стрімко входять у наше життя, створюють нові якісні можливості в галузі комунікації користувачів і бібліотеки.

Ініціатори аналітичного проекту Niche², присвяченого вивченню підліткової аудиторії і випускників старших класів у США, ще у 2014 р. опублікували результати дослідження найпопулярніших онлайн-сервісів і додатків серед старшокласників за підсумками 2013/2014 навчального року. Опитуванням було охоплено 7 тис. студентів коледжів та учнів старших класів. Для оцінки пропонувалося 50 популярних додатків і сайтів. Вже тоді Niche відзначила, що найбільш активно американська молодь і підлітки використовують Instagram (лідер за рівнем залученості аудиторії), на друге місце вийшли Facebook (лідировав за кількістю щодобових користувачів даної вікової групи) і YouTube (лідировав за охопленням аудиторії і поширенням контенту) [10]. Отже, наша університетська молодь щодо Instagram слідує тим же трендам, що й американська.

І все ж, чому програє Facebook молоді? Це питання досить часто ставлять дослідники і відповідають: «Сьогодні молоді потрібен інтерактив, а не просто публікація інформації як даність. Молодь робить свій вибір на користь інших форм соціальної онлайн-культури, центром якої стають мобільні додатки, відкриті і закриті онлайн-сервіси та миттєве отримання відгуку, а не стрічка постів. Американські фахівці рекомендують людям старшого віку «зняти капелюха» перед молоддю, яка взялася за трансформацію соціальних мереж у нові інтерактивні майданчики» [16]. На думку доцента кафедри прикладної соціології та соціальних комунікацій ХНУ імені В. Н. Каразіна Т. М. Байдака, головними мотивами використання Instagram студентством «...є можливість швидко передати або отримати інформацію, можливість самостійно обирати цікаву інформацію, можливість отримувати доступ до актуальної інформації, відсутність обмежень та свобода» [3].

Якщо проаналізуємо представлення в соціальних мережах університетських бібліотек Харківського зонального методичного об'єднання, то отримаємо таку картину: із його 35 бібліотек 5 % зареєстровані у мережі Facebook; 30 % – на каналі YouTube, 30 % – в Instagram і тільки 1 % в Telegram [19]. Соціальні мережі Центральної наукової бібліотеки також представлені головним чином у Facebook – Архів рідкісних видань і рукописів для науки та освіти eScriptorium³, Електронний архів Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна⁴, рекомендації від Наукового абонементу⁵ та бібліотечна офіційна сторінка⁶.

Лідер ринку у сфері social impact комунікацій, українська агенція PlusOne⁷, досліджує українську аудиторію і надає відомості про використання нею соціальних мереж. Так, за кількістю завантажень Instagram се-

ред соціальних мереж, за її даними, займає в Україні перше місце. Згідно з дослідженням PlusOne, з 42,2 млн жителів України Інтернетом користується приблизно 21,4 млн, з них, 11 млн послуговуються Instagram [11].

У березні 2020 р. агенція повідомила, що основне зростання аудиторії Instagram відбувається завдяки користувачам 19–27 років, а збільшення аудиторії Facebook – в основному за рахунок користувачів у віці 39 і більше років [12].

Якщо звернутися до напрацювань Центру соціально-гуманітарних досліджень Каразінського університету, то побачимо, що між бібліотеками і студентством (яке становить більшість наших користувачів) також існує той самий комунікаційний дисонанс – сьогодні вже і бібліотекарі не завжди зустрічаються зі студентами на майданчиках соціальних мереж, не завжди розуміють, що їх інтересує або хвилює.

Якщо говорити про більшу присутність бібліотек у віртуальному просторі, то цей простір потрібно вдосконалити, розширювати. З метою піднесення ефективності роботи зі студентами та науковцями у ЦНБ створена група бібліотечних кураторів та сектор інформаційно-наукової комунікації.

Восени 2019 р. Центром соціально-гуманітарних досліджень було проведено окреме онлайн-опитування серед студентів II–VI курсів. До 1508 опитаних потрапили студенти всіх факультетів Каразінського університету, юнаки (28 %) і дівчата (72 %) у віці від 18 до 23 років [18].

Відповідаючи на питання «Оцініть умови для навчання студентів в університеті», 87 % респондентів на перше місце поставили «Наявність у бібліотеці навчальної і наукової літератури», хоча у відповідях на питання «Взаємозв'язок задоволеності навчання в університеті в цілому з окремими аспектами навчання» цей пункт («Наявність у бібліотеці навчальної і наукової літератури»), за коефіцієнтом кореляції Спірмена⁸, склав усього 0,268.

Виявлені суперечності у відповідях студентів спонукають бібліотекарів до пошуку варіантів розв'язання даної проблеми. З одного боку, студенти дуже позитивно оцінюють наявність у бібліотеці необхідної навчальної, наукової літератури і вважають це важливим моментом для отримання якісної освіти, з другого, цей пункт опинився практично на останньому місці у їх відповідях, коли оцінювався взаємозв'язок причетності бібліотеки до моментів задоволення навчанням. У зв'язку з цим, перед бібліотекарями постає питання: чому виникає така суперечність, може бібліотека робить щось неправильно для отримання освіти. Над цим нам ще треба працювати.

Доктор біологічних наук, професор, директор Науково-дослідного інституту біології Харківського національного

² Niche: Explore Schools, Companies, and Neighborhoods. URL: www.niche.com

³ URL: <https://www.facebook.com/eScriptoriumCNB>

⁴ URL: <https://www.facebook.com/dspace.univer.kharkov>

⁵ URL: <https://www.facebook.com/ScientificLoan>

⁶ URL: <https://www.facebook.com/Karazin.library>

⁷ URL: <https://plusone.com.ua>

⁸ Коефіцієнт кореляції рангу Спірмена – непараметрична міра статистичної залежності між двома змінними; названий на честь Чарльза Спірмена. Він оцінює наскільки добре можна описати відношення між двома змінними за допомогою монотонної функції. Якщо немає повторних значень даних, то коефіцієнт Спірмена дорівнює 1 або -1, це відбувається, коли кожна змінна є монотонною функцією від іншої змінної. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>

університету імені В. Н. Каразіна, багаторічний читач бібліотеки А. І. Божков вважає: «студенти теоретично розуміють, що наявність навчальної і наукової літератури є головним успіхом у навчанні». Згадуючи свої студентські роки, він підкреслює, що тоді у читачів була присутня культура «роботи з книгою», зокрема у читальному залі. Така робота не може зрівнятися з роботою вдома або в гуртожитку. «Мене вчили читати книгу з олівцем, вчили аналізувати, підкреслювати головне, викладати свої думки. Цьому треба навчати студентів, щоб запобігти плагіату і компіляції, яка веде до академічної недоброчесності. Тут на бібліотеку покладається дуже відповідальна місія, тобто зараз дуже важливо навчити студентів не тільки роботі з книгою, а й культурі роботи в Інтернет»⁹.

Зазначимо, що незважаючи на те, «що все є в Інтернеті», кількість відвідувань бібліотеки Каразінського університету останнім часом зростає. Усіма структурними підрозділами бібліотеки у 2018–2019 рр. були надані послуги понад 80 тис. користувачам, особливо помітно зростає відвідування електронних архівів [9]. Створення комфортної атмосфери, зручні меблі, затишні приміщення, наявність нової літератури, техніки, доступ до баз даних, безкоштовний Інтернет, Wi-Fi приваблює читачів. Вони із задоволенням працюють у холах та у залі для самостійної роботи.

Щорічно у стінах бібліотеки, в її конференц-залах проходить велика кількість різноманітних конференцій, круглих столів, семінарів, засідань наукових гуртків, літературних клубів, презентацій. На важливість інтелектуального простору в академічній бібліотеці, на необхідність його створення звернув увагу професор Ульрих Йоганес Шнайдер: «Сьогодні університетські бібліотеки у всьому світі надають приміщення для робочих груп, для маленьких команд читачів, котрі хочуть дискутувати між собою. Спілкування в бібліотеці – це інтелектуальний процес, який відіграє певну роль у діяльності науковців. ... У тій мірі, в якій надруковані книжки стануть доступними в інших формах, бібліотечні приміщення можуть бути модернізовані, щоб вони й надалі продовжували залишатися соціальними просторами для читання та сумісного навчання» [20].

Ідею директора бібліотеки Альбертина підтримують харківські фахівці, зокрема професор В. М. Куклін, відповідаючи на питання, що треба робити бібліотекам для облаштування комфортного бібліотечного простору, відзначив: «Треба створювати майданчики для обговорень; залучати видатних людей, формувати експертне неформальне співтовариство; обговорення слід робити популярними за рахунок усіх доступних ресурсів; кожен такий матеріал повинен однозначно асоціюватися з цією бібліотекою»¹⁰.

Тож, враховуючи побажання студентів і науковців, обговоривши це питання з відомими вченими університету та спираючись на власний досвід роботи, у 2018 р. ми створили академічний гурток «*Experto crede*» (Вірте досвідченому!) із завданням популяризувати науку. На засіданнях гуртка, на зустрічах відомих науковців зі студентами та школярами обговорюються актуальні питан-

ня науки, молодь знайомиться з провідними вченими, результатами їхніх досліджень. Зустрічі проходять у демократичній атмосфері, кожен із присутніх може поставити питання, подискутувати з опонентом. Формат такого спілкування стає дуже популярним як серед науковців, так і серед молоді.

Ще одну можливість живого соціокультурного спілкування наші користувачі реалізують у форматі, який отримав назву «Напередодні 32 травня». Це результат творчої співпраці ЦНБ з Академічною бібліотекою Латвійського університету, Музеєм справжнього барона Ієроніма Карла Фрідріха фон Мюнхгаузена із латвійського містечка Дунте (Ліелупська волость) та Посольства Латвії в Україні. У бібліотеці, один раз на два роки, проходить науково-популярний захід, в якому з задоволенням беруть участь студенти, науковці університету і навіть представники громадськості міста. Чому захід такий популярний? Напевно тому, що академічні цінності, наукові гіпотези яскраво переплітаються з фантазією, незвичайними ідеями, постійними дискусіями і свободою думок.

Свій простір ЦНБ люблячо надає для університетської спільноти міста. Згідно з рішенням Ради ректорів університетів міста, з 1 вересня 2013 р. реалізується проєкт «Єдина картка читача бібліотек вищих закладів освіти Харкова». Він надає студентам, аспірантам, викладачам та науковцям університетів міста необмежений доступ до наших бібліотечних фондів, зокрема і електронних ресурсів. Усі бажаючі можуть використовувати їх у навчанні та науково-дослідній роботі. На сьогодні до проєкту вже приєдналися 29 бібліотек закладів вищої освіти Харкова.

«The Guardian» вважає, як тільки цифрові медіа проникнуть в усі сфери суспільного життя, на перший план вийде живе спілкування людей, їх особисті контакти. Здатність бути центром такого спілкування є сильною стороною бібліотек. Саме вона дасть їм змогу зберегти своє місце в майбутньому соціумі. І ця сила полягає не в книгах як таких, а в читачах, в їхньому бажанні збиратися разом, ділитися враженнями, думками один з одним, слухати письменників, вчених, обговорювати їхню творчість, їхні досягнення. Інтернет зруйнував монополію бібліотек на знання, але йому не під силу відтворити відчуття місця і радості людського спілкування [4].

Висновок. Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна робить вагомий внесок у розвиток інтелектуального бібліотечного простору, у створення комфортного інформаційного середовища своїм користувачам.

Цифровізація бібліотеки, надання відкритого доступу до документів як друкованих, так і електронних, змінює якісну сутність традиційної бібліотеки, вносить важливі й необхідні перетворення в організацію нашої роботи, а також вимагає нових компетентностей від працівників. Шляхом упровадження ефективного спілкування бібліотекарів і користувачів у соціальних мережах створюється новий вид обслуговування, розширюється бібліотечно-мережна взаємодія. Поки що університетські бібліотеки для спілкування з користувачами і представлення своїх можливостей у мережах активно використо-

⁹ Усне інтерв'ю.

¹⁰ Усне інтерв'ю.

вують, головним чином, Facebook. Робота з молоддю, проведення постійних опитувань, їх аналіз, а також тісна співпраця між викладачами, кураторами, студентами, бібліотекарями стає ефективною дією для створення комфортного інтелектуального простору бібліотеки.

Бібліотекарі наполегливо намагаються змінити усталений «неперемінний» стереотип, що бібліотека це місце, де тільки читають книги, що це тільки приміщення, де вони зберігаються і припадають пилом. Незважаючи ні на що, формується нове поняття бібліотеки, її простору, її ролі у наданні інформації та конвертації її в освіту, в інтелектуальний капітал. Наука, освіта, комунікація, культура, дозвілля – всі ці поняття дуже тісно переплітаються як в реальному, так і віртуальному просторі сучасної бібліотеки.

Список бібліографічних посилань

1. Бабічева О. Г., Журавльова І. К. Інноваційні методи обслуговування читачів у бібліотеках вищих навчальних закладів Харківського зонального методичного об'єднання. *Вісник Одеського національного університету*. 2014. Сер.: Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство Т. 19. Вип. 1 (11). С. 79–92.

2. Байдак Т. М. INSTAGRAM у комунікативному просторі студентів. *Розвиток сучасного українського суспільства: соціологічний та політологічний виміри* : Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. Харків, 16 грудня 2019 р. URL : <http://web.kpi.kharkov.ua/sp/wpcontent/uploads/sites/95/2020/02/Sbornik3.pdf> (дата звернення: 02.03.2020).

3. Беркій Т. М. *Соціальні мережі: різні аспекти впливу на людину*. 2017. URL : https://ukrainepravo.com/legal_publications/essay-on-it-law/it-law_berkiy_Social_networks_and_there_involves/ (дата звернення: 06.03.2020).

4. *Бібліотеки в постцифрову епоху / по матеріалам «The Guardian»*. URL : <http://libinform.ru/read/foreign-experience/Biblioteki-v-postcifrovuyu-epohu/> (дата звернення: 02.03.2020).

5. *Бібліотека. Наука. Комунікація: актуальні тенденції у цифрову епоху* : Міжнар. наук. конф. URL : <http://nbuv.gov.ua/node/4918> (дата звернення: 10.03.2020).

6. *Будущее академических библиотек – интеграция в образовательный процесс: по материалам исследования Shaping the Future of Academic Libraries: Authentic Learning for the Next Generation*. URL : <http://libinform.ru/read/foreign-experience/Budushee-akademicheskikh-bibliotek-integratsiya-v-obrazovatelnyj/> (дата звернення: 02.04.2020).

7. Журавльова І. К. *Зручно, комфортно, вільно – Інтернет-ресурси та електронний архів*: результати анкетування користувачів у Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. 2010. URL : <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/770> (дата звернення: 02.03.2020).

8. Журавльова І. К. Прямуємо у майбутнє разом із бібліотекою. *Проблеми сучасної освіти* : зб. наук.-метод. праць. Харків, 2016. Вип. 7. С. 11–30. URL : <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/12511> (дата звернення: 10.03.2020).

9. *Звіт Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за 2018 рік та плани на 2019 рік*. Харків, 2019. 155 с.: дод. URL : <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/14793> (дата звернення: 22.03.2020).

10. *Исследование: подростки США выбирают Facebook, Instagram и YouTube*. URL : <https://vc.ru/flood/4214-teens> (дата звернення: 17.03.2020).

11. *Количество пользователей Instagram в Украине в 2018 г. выросло на 50,7 %*. URL : <https://interfax.com.ua/news/general/575565.html> (дата звернення: 11.03.2020).

12. *Количество пользователей Facebook в Украине в 2019 г.* URL : <https://interfax.com.ua/news/telecom/647342.html> (дата звернення: 11.03.2020).

13. *Користь соціальних мереж для бібліотек, або «Ви ще не на Фейсбуці?»*. URL : https://ula.org.ua/bibliomist/images/documents/117/korist_social_nuh_merej_dlya_bibliotek.pdf (дата звернення: 02.03.2020).

14. Лобузин І. Цифрові бібліотекарі доби е-науки та семантичних веб-технологій. *Бібліотечний вісник*. 2019. № 6 (254). С. 18–24.

15. *Опитування викладачів Каразінського університету*. Основні результати онлайн-опитування за допомогою платформи LimeSurvey / Центр соціально-гуманітарних досліджень Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна [На правах рукопису].

16. *Подростки, мобильники и будущее социальных сетей*. URL : <https://vc.ru/social/3429-teens-social> (дата звернення: 02.03.2020).

17. Про справжнє і несправжнє. *Харківський університет*. 2020. 11 лют. (№ 3). С. 3.

18. *Студенти Каразінського університету 2019–2020 років навчання*. Результати онлайн-опитування студентів II–VI курсів за допомогою платформи LimeSurvey / Центр соціально-гуманітарних досліджень Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. [На правах рукопису].

19. *Харківське методичне об'єднання бібліотек закладів вищої освіти* : звіт 2018 / авт.-уклад. Н. І. Лазаренко, за ред. І. К. Журавльової. Харків, 2018. 69 с.: іл. URL : <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/14809> (дата звернення: 14.03.2020).

20. Шнайдер Й. У. *Про роль бібліотек у оцифрованому світі* : виступ на Міжнар. конф. «Креативність класики: сучасна бібліотека очима молодих». 2018, вересень. [На правах рукопису].

21. Anglada Lluís. Are libraries sustainable in a world of free, networked, digital information? *El profesional de la información*. 2014. Vol. 23, n. 6, noviembre-diciembre. URL : <http://www.elprofesionaldeinformacion.com/contenidos/2014/nov/07.pdf> (дата звернення: 15.02.2020).

22. *Digital 2020: 3.8 billion people use social media*. URL : <https://wearesocial.com/blog/2020/01/digital-2020-3-8-billion-people-use-social-media> (дата звернення: 02.03.2020).

23. Oldenburg R. *The great good place: cafes, coffee shops, community center, beauty parlors, general stores, bars, hangouts, and how they get you through the day*. New York : Marlowe, 1997. 336 p.

References

1. Babicheva, O. H. & Zhuravlova, I. K. (2014). Innovatsiini metody obsluhovuvannia chytachiv u bibliotekakh vyshchykh navchalnykh zakladiv Kharkivskoho zonalnoho metodychnoho obiednannia [Innovative methods of servicing readers in the libraries of higher educational institutions of Kharkiv Zonal Methodological Association.]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Bibliotekoznavstvo, bibliohrafoznavstvo, knyhoznnavstvo*, 19, 1 (11). 79-92. [In Ukrainian].

2. Baidak, T. M. (2019). INSTAGRAM u komunikatyvnomu prostori studentiv. [INSTAGRAM in the student communication space. Development of modern Ukrainian society: sociological and political science dimensions]. In *Proceedings of the International Scientific Conference*. Kharkiv, Ukraine. Retrieved from <http://web.kpi.kharkov.ua/sp/wpcontent/uploads/sites/95/2020/02/Sbornik3.pdf> [In Ukrainian].

3. Berkii, T. M. (2017). *Sotsialni merezhi: rizni aspekty vplyvu na liudyu* [Social networks: different aspects of human impact]. Retrieved from https://ukrainepravo.com/legal_publications/essay-on-it-law/it-law_berkiy_Social_networks_and_there_involves/ [In Ukrainian].

4. *Biblioteki v postcifrovuiu epokhu* [Libraries in the post-digital era]. Retrieved from <http://libinform.ru/read/foreign-experience/Biblioteki-v-postcifrovuyu-epohu/> [In Russian].

5. *Biblioteka. Nauka. Komunikatsiia: aktualni tendentsii u tsyfrovu epokhu* [Library. Science. Communication: Current trends in the digital age]. *Proceedings of the International Scientific Conference*. Retrieved from <http://nbuv.gov.ua/node/4918> [In Ukrainian].

6. *Budushee akademicheskikh bibliotek – integratsiia v obrazovatelnyi process. Po materialam issledovaniia Shaping the Future of Academic Libraries: Authentic Learning for the Next Generation* [The future of academic libraries is integration into the educational process]. Retrieved from <http://libinform.ru/read/foreign-experience/Budushee-akademicheskikh-bibliotek-integratsiya-v-obrazovatelnyj> [In Russian].

7. Zhuravlova, I. K. (2010). *Zruchno, komfortno, vilno-Internet-resursy ta elektronnyi arkhiv: rezultaty anketuvannia korystuvachiv u Tsentralnii naukovi bibliotetsi Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina* [Convenient, comfortable, free-Internet resources and electronic archive: results of user surveys at the Central Scientific Library of V. N. Karazin Kharkiv National University]. Kharkiv. Retrieved from <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/770> [In Ukrainian].

8. Zhuravlova, I. K. (2016). *Priamuiemo u maibutnie razom iz bibliotekoiu* [We are heading to the future with the library]. *Problemy suchasnoi osvity*. Kharkiv, 7, 11-30. Retrieved from <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/12511> [In Ukrainian].

9. *Zvit Tsentralnoi naukovi biblioteki Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina za 2018 rik ta plany na 2019 rik* [Report of the Central Scientific Library of VN Karazin Kharkiv National University for 2018 and plans for 2019]. Kharkiv. Retrieved from <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/14793> [In Ukrainian].

10. *Issledovanie: podrostki SSHa vybiraiut Facebook, Instagram i YouTube* [Research: US teens choose Facebook, Instagram, and YouTube]. Retrieved from <https://vc.ru/flood/4214-teens> [In Russian].

11. *Kolichestvo polzovatelei Instagram v Ukraine v 2018 g. vyroslo na 50,7 %*. [The number of Instagram users in Ukraine in 2018 increased by 50,7 %]. Retrieved from <https://interfax.com.ua/news/general/575565.html> [In Russian].

12. *Kolichestvo polzovatelei Facebook v Ukraine v 2019 g.* [The number of Facebook users in Ukraine in 2019]. Retrieved from <https://interfax.com.ua/news/telecom/647342.html> [In Russian].

13. *Koryst sotsialnykh merezh dlia bibliotek, abo «Vy shche ne na Feisbutsi?»* [The benefit of social networking for libraries, or «Not yet on Facebook?»]. Retrieved from <https://ula.org.ua/bib.liomist/>

images/documents/117/korist_social_nuh_merej_dlya_bibliotek.pdf [In Ukrainian].

14. Lobuzin, I. *Tsyfrovii bibliotekari doby e-nauky ta semantichnykh veb-tekhnologii* [Digital librarians of the e-science and semantic web technologies era]. *Bibliotechnyi Visnyk*, 2019, 6(254), 18-24. [In Ukrainian].

15. *Opytuvannia vykladachiv Karazinskoho universytetu. Osnovni rezultaty onlain-opytuvannia za dopomohoiu platformy LimeSurvey* [Interview with teachers of Karazin University. Main Results of an Online Survey Using the LimeSurvey Platform]. Center for Social and Humanitarian Research of V. N. Karazin Kharkiv National University [On the rights of the manuscript]. [In Ukrainian].

16. *Podrostki, mobilniki i budushee socialnykh setei* [Teens, cell phones and the future of social networks]. Retrieved from <https://vc.ru/social/3429-teens-social>. [In Russian].

17. (2020, February 11). *Pro spravzhnie i nespravzhnie* [About the real and the false]. *Kharkivskiy universytet*. [In Ukrainian].

18. *Studenty Karazinskoho universytetu 2019-2020 rokiv navchannia. Rezultaty onlain-opytuvannia studentiv II-VI kursiv za dopomohoiu platformy LimeSurvey* [Students of Karazin University 2019-2020 years of study. Results of online survey of students of II-VI courses using the LimeSurvey platform]. Center for Social and Humanitarian Research of VN Karazin Kharkiv National University [On the rights of the manuscript]. [In Ukrainian].

19. Lazarenko, N. I., Zhuravlova, I. K. (Eds.). (2018). *Kharkivske metodychne obiednannia bibliotek zakladiv vyshchoi osvity: zvit 2018* [Kharkiv Methodological Association of Higher Education Libraries: Report 2018]. Kharkiv, Ukraine. Retrieved from <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/14809> [In Ukrainian].

20. Shnaider, Y.U. (2018). *Pro rol bibliotek u otsyfrovanomomu sviti* [About the role of libraries in the digital world]. *Proceedings of the International Scientific Conference*. Kharkiv, Ukraine. [On the rights of the manuscript]. [In Ukrainian].

21. Anglada, Lluís. (2014). *Are libraries sustainable in a world of free, networked, digital information? El profesional de la informacion*, 23(6). Retrieved from <http://www.elprofesionaldelainformacion.com/contenidos/2014/nov/07.pdf> [In English].

22. *Digital 2020: 3.8 billion people use social media*. Retrieved from <https://wearesocial.com/blog/2020/01/digital-2020-3-8-billion-people-use-social-media> [In English].

23. Oldenburg, R. (1997). *The great good place: cafes, coffee shops, community center, beauty parlors, general stores, bars, hangouts, and how they get you through the day*. New York, Marlowe. [In English].

Iryna Zhuravliova,

director, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4891-3269>,

Central Scientific Library of V. N. Karazin Kharkiv National University (Kharkiv, Ukraine)

INFORMATIVE SPACE IN THE MODERN UNIVERSITY LIBRARY

The article presents the view of the university library readers - students and professors on the organization of modern library space: physical and online. Analytical materials from the researches conducted by the Social and Humanitarian Research Center of V. N. Karazin Kharkiv National University among students and lecturers regarding the views on the library are provided; the results of a survey among readers, the scientists' vision for the development of the library in the information age are given. The digital technologies already introduced in our lives have created new opportunities for communication among users and the library. One of the important results of the student survey conducted by the Social and Humanitarian Research Center is the fact that Instagram is the most popular social network among students today, but lecturers are more likely to use Facebook and therefore there is a communicative dissonance - lecturers do not usually meet with students on social networking sites. This also applies to the library activities through the use of social networks, therefore the social demand of modern youth should be taken into account. The facts are about turning a scientific library from a storage place for funds into an innovative creative and comfortable space for its users. The author shows that the automation and digitization of library processes have created opportunities for a new quality library space, which is open not only for physical users, but also for the world user from any country and time zone. At the same time, the author tries to answer the readers' question "What should be done in the library so that readers can enjoy it?" from the experience of the Central Scientific Library of Karazin University.

К е у о р д s: library space, information space in the library, modern library user, social communication, social networks in the library, readers' survey, Central Scientific Library of Karazin University.

Central Scientific Library of V. N. Karazin Kharkiv National University
4, Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine
e-mail: i.k.zhuravlova@karazin.ua

Стаття надійшла до редакції 29.04.2020 р.